

Johann Sebastian Bachról II/1.

1. Ahogy a kortársak látták

Könyvtárnyi irodalom született már J. S. Bach életéről és életművéről. A kötetek között bárki megtalálja az idejének, kedvének, igényének megfelelő összefoglaló, vagy analízáló jellegű művet. Természetesen minden Bach-irodalom legfontosabb forrása Bach zenei hagyatéka, a rá vonatkozó XVIII. századi írásos anyag és a tárgyi emlékek.

A korabeli írásos anyagot a lipcsei Bach-archívum rendezte sajtó alá nagyszabású, igen alapos munkával. BACH-DOKUMENTUMOK című, három kötetes kiadványukban megtalálható minden olyan, Bachra vonatkozó írás (legalább kivonatosan), amely 1685 és 1800 között keletkezett, és eredetiben, vagy hitelesnek tekinthető másolatban fennmaradt. A tárgyi emlékek fotóiból készült válogatást az Archívum külön, negyedik kötetben tette közzé.

A dokumentumok első kötete Bach saját kezű írásos hagyatékát (autográfjait) tartalmazza, és ebben az évben magyar fordításban is megjelenik. A második kötet az 1685-1750 között keletkezett egyéb dokumentumok (bizonyítványok, jegyzőkönyvek, levelek, újságcikkek stb.) gyűjteménye. A harmadik kötetben találjuk a Bach halála utáni ötven év írásos emlékeit. „Bach a kortársak és a közvetlen utókor szemével” tartalma: feljegyzések, levelek, okiratok, beadványok, közlemények, tudósítások. Naplók, költemények, jegyzékek, újságok, évkönyvek, krónikák, katalógusok, zenetörténeti és esztétikai írások, megemlékezések, műelemzések, anekdoták, életrajzi adalékok stb. Ez a kivételes olvasmány - számtalan tárgyszerű közlemény mellett - betekintést nyújt azokba az évtizedekbe, amelyeket még elevenen áthatott „Bach gigászi szellemi erejének emléke” (Schubart). Válogatásunk e harmadik kötet anyagából ad szemelvényeket.

Különösen érdekes adatok találhatók itt Bach tanári működésére vonatkozóan. Tevékenységének ez az oldala kevésbé ismert, noha e téren is kiválónak tartották.

Orgona- és hangszerszakértői minőségében is óriási szaktekintély. Az ezzel kapcsolatos írásokból nyilvánvalóvá válik, mennyire nem volt közömbös számára az élő zenei hang minősége, szépsége.

A dokumentumokból az is kiderül, hogy „egész Németországban alig akadt három-négy ember, aki műveit le tudta játszani”. Bach műveit már akkor is nagyon nehéznek tartották - ebben minden kortárs véleménye megegyezik.

Három anekdota a virtuóz és a családapa alakját hozza közelebb hozzánk.

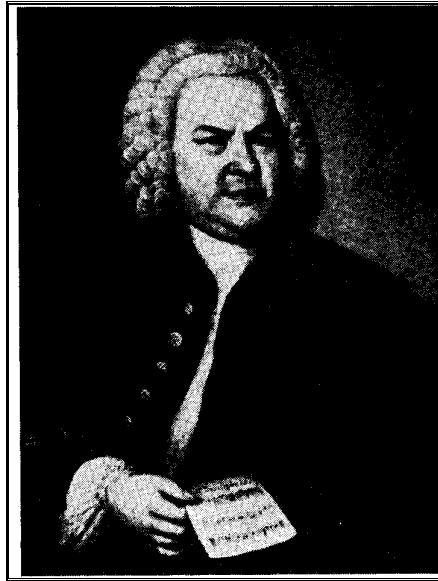
Válogatásunk utolsó írásából pedig kiviláglik, milyen nagyszabású egyéniség volt Bach legismertebb fia, C. Ph. E. Bach.

Reméljük, a „Dokumentumok” e harmadik kötetének néhány szemelvénye elősegíti, hogy előbb, elevenebb képünk alakuljon ki J. S. Bachról.

A címek mellett zárójelben feltüntettük, milyen sorszámmal szerepelnek az egyes írások a kötetben (érdemes eredetiben, részletesebben tanulmányozni!). A válogatásba felvettünk egy rövid idézetet Forkel 1802-ben megjelent híres könyvéből.

A billentyűs hangszereket az egyszerűség kedvéért általában zongorának fordítottuk. Somfai László „Joseph Haydn zongoraszonátái” c. könyve szerint ez az időszak „a csembaló, a klavichord és a fortepiano együttélésének kora. Országa, városa válogatta, melyik hangszer hol tartott éppen technikai fejlettségében...

Clavier, Klavier = billentyűs hangszer általában... Flügel = szárnyformájú hangszer, a csembaló-mechanikájú hangszer német elnevezése... Forteplano = a kalapácszongora 18-ik századi német elnevezése...”

E. G. Hausmann: J. S. Bach arcképe

Gerber: J. S. Bach életrajzából, Lipcse, 1790 (948)

...A polifónia művészetének legnagyobb mestere minden bizonnyal Bach volt. Ha volt valaha muzsikusz, aki a legművészebben juttatta kifejezésre a harmóniák legrejtettebb titkait, az ugyancsak ő volt. Senki nem tudott ezekben a különben száraznak tűnő művészi alkotásokban oly sok eredeti és ötlettel teli gondolatot kifejezni, mint ő. Bármilyen nehéz zenei anyagot hallott, egy szempillantás alatt átlátott mindent, ami abban művészi, említésre méltó volt. Dallamai különösek voltak, de mindig különfélék, senki más műveihez nem hasonlíthatók, tele találékony ötletekkel. Jóllehet, komoly természete kíváltképp vonzotta a sokrétű, mély értelmű, komoly zenéhez, de ha szükség volt rá, különösen a játékokban, könnyed és tréfás is tudott lenni. A többszólamú darabok kidolgozásában szerzett gyakorlat létrehozott egy olyan készséget, hogy a legnehezebb partitúrában is egy pillanat alatt át tudta tekinteni az összes egyidejűleg hangzó szólamot. Hallása olyan kifinomult volt, hogy többszólamú zenében is azonnal felfedezte a legcsekélyebb hibát is. Dirigálás közben az előadás pontosságára fektette a legnagyobb súlyt, általában nagyon élénk tempókat vett, és a tempó tartásában szerfölött biztos volt.

Kora, sőt, talán az eljövendő korok legnagyobb zongora- és orgonajátékosa volt. Legékesebb bizonyítékai ennek orgona- és zongoraművei, melyeket minden ismerőjük nehéznek tart. De neki egyáltalán nem voltak nehezek; olyan könnyedséggel és tökélytel adta elő őket, mintha csak musettek volnának. Minden ujjával tökéletesen billentett; ujjai a legnagyobb finomságokra is képesek voltak előadás közben. Olyan ujjrendet dolgozott ki magának, amivel könnyedén, fennakadás nélkül megoldotta a legnagyobb nehézségeket is. Ezeket az ujjrendeket C. Phil. Em. Bach „Versuch”-jából ismerjük, és tudjuk, hogy Bach legfőbb újítása a hüvelykujj használatára vonatkozott, melyet addig a leghíresebb zongoristák is kevésbé, vagy egyáltalán nem használtak.

És ezt a sokat csodált képességét, az addig soha nem használt ujjazatot saját műveinek köszönhette; mert, amint mondta, gyakran az éjszakát is igénybe kellett vennie, hogy a hangszeren megkeresse, hogyan játszhatná le, amit napközben írt. Ez annál hihetőbb, mivel nem volt szokása komponálás közben zongorája tanácsát kérni. A hagyomány szerint „Temperiertes Klavier”-ját - ez a 24 prelúdium és fuga az összes hangnemben megírt nagyon művészi darabok gyűjteménye - olyan helyen írta, ahol rosszkedv, unalom és mindenfajta zenei instrumentum hiánya kényszerítette erre az időtöltésre. Minden kézzel játszott témát és menetet a lehető legpontosabban el tudott játszani lábbal is. Sem előke, sem mordent, sem trilla nem hiányozhatott, nem lehetett pontatlanabb, vagy kevésbé kerek. Hosszú kettős trillát játszott mindkét lábbal, miközben kezével ugyanolyan serényen tevékenykedett... Lábával olyan szólamokat adott elő, melyek néhány, nem is ügyetlen zongorista kezének nehézséget okoztak volna.

Schulz: Bach játékmódja, Lipcse, 1774 (766)

Akik hallották őt, mindannyian egyhangúan tanúsíthatják, hogy Bach, a nagy J. S. Bach játék közben a legcsekélyebb mozgást sem végezte testével; ujjai mozgását is alig lehetett látni, pedig a mai zenében bármely hangszer és énekszólam nehézségei elenyészőek ahhoz képest, amit ez a férfiú 30 évvel ezelőtt a zongorán és az orgonán előadott.

Schubart: A zongora-, orgonajátékos és komponista J. S. Bach jelentősége, Hohenasperg, 1784/85(903)

... a Klavieron, a Flügelen, a Cembalón ugyanazzal a teremtő erővel játszott; és az orgonán - ki hasonlítható hozzá? Egyáltalán, kivel lehet őt összehasonlítani? Keze óriási volt. Bal kézzel pl. duodecimát fogott, miközben köztes ujjai figurációt játszottak. Rendkívül pontosan játszotta a pedálmeneteket; oly észrevétlenül váltotta a regisztereket, hogy a hallgató szinte megsemmisült az élménytől... Klavieron és orgonán egyformán erőteljesen játszott, és a hangművészet minden területét gigászi szellemi erővel birtokolta. Egyaránt jártas volt a könnyed és a komoly stílusban. Virtuóznak és komponistának ugyanolyan kiváló volt. Ami Newton volt a tudósok, az volt Bach a muzsikuskok között. Sok templomi és kamaradarabot írt, de mindegyik olyan nehéz, hogy darabjait manapság igen ritkán lehet hallani... Bach zongoraművei nem rendelkeznek a maiak gráciájával, de erőteljességgel pótolják ezt a hiányt. Milyen sokat tanulhatnának zongorajátékosaink ettől a halhatatlan embertől, ha a nagy műértők, és nem a divatnak hódolók tetszését akarnák elnyerni!

... mindezekkel együtt Bachnak ritka képessége volt ahhoz, hogy tanítása útmutató legyen. Németország legnagyobb zongora- és orgonajátékosai az ő iskolájában képezték magukat...

Marpurg: A virtuóz Bach (anekdota), Berlin, 1786 (914)

Egy virtuóz utazása során egy városba érkezett. Ennek a városnak nagyon ügyes orgonistája volt. Az orgonista templomában egy kisebb és egy nagyobb orgona állt. A virtuóz megismerkedett az orgonistával, és megegyeztek abban, hogy egymás szórakoztatására a két orgonán egyszerre, egymást „csábítgatva” (ez az iskolaszó erre) mindenféle módon, fantáziálva, két, három, négy szólamban, fűgában és anélkül, váltakozva kipróbálják erőiket. A versengés egy ideig meglehetősen hasonló erőkkal folyt, amilyen harmóniával végezte az egyik az orgonáján, azzal kezdte a magáén a másik. Továbbvezette a harmónia fonalát, befejezte az előző félbehagyott ritmusát, és úgy tűnt, mintha a négy kez és négy láb egyazon fej irányítaná. Az idegen virtuóz azonban egyre gyakrabban nyúlt a kontrapunkt és a moduláció legkifinomultabb eszközeihez; augmentálta és diminuálta ugyanazt a zenei anyagot, összehozott több témát, áttette ellenmozgásba, majd újra egyesítette szűkmenetben, és egyszer csak a legtávolabbi hangnemben kötött ki. A helyi orgonista figyelte, mit csinál a másik, de hézagok keletkeztek a harmónia vezetésében; keresgetni kezdett, botladozott, majd az utazó újabb tévutakra vezette, melyekből már egyáltalán nem tudott kikeveredni. Förlállt a játékasztal mellől, odament ellenfeléhez, és neki ítélte a győzelmi díjat; megkérte őt, hogy folytassa művészi orgonajátékát, ameddig csak kedve tartja, csodálta, megölelte, és azt mondta neki, hogy nem lehet más, mint Sebastian Bach, vagy az ég egy angyala. - Valóban Bach volt, akivel az orgonista - ha felismeri - nem mérte volna össze tudását.

Bach fiatalkori arcképe (?)

A zongora és zeneszerzéstanáár J. S. Bach

C. Ph. E. Bach: J. S. Bach Klavier-művei és a számozott basszus, mint tananyag, Berlin, 1753 (654)

... az tehát a jobb, ha egy ügyes tanár fokozatosan szoktatja hozzá növendékeit az egyre nehezebb dolgokhoz. Minden az irányításon és az előzetesen jól lerakott alapokon múlik, így már nem érzi a növendék, hogy nehezebb darabokhoz juttatták el. Ez a módszer boldogult apámnál igen sikeresen kiállta a próbát. Diákjainak az ő egyáltalán nem könnyű darabjaihoz is el kellett érkezniük.

Forkel: Bachs Leben, Kunst und Kunstwerke, Lipcse, 1802 (71.o.)

... ebből a célból (nevezetesen, hogy a helyes billentést elsajátítsák) a tanulók több hónapon keresztül nem játszhattak mást, mint bizonyos meneteket, azért, hogy a kifejező és tiszta billentést minden ujjukkal elsajátítsák. Ha néhány hónap után valamelyik oda jutott, hogy kezdte elveszíteni türelmét, ő olyan előzékeny volt, hogy kis, összefüggő darabokat írt, melyeket minden egyes, gyakorlásra adott menet elemeivel összekapcsolt.

Ezek közé tartozik a kezdők részére írt 6 kis prelúdium, és még inkább a 15 kétszólamú invenció. Mindegyiket a tanórák alatt írta, és mindnél csak azt vette figyelembe, amire a tanítványnak pillanatnyilag szüksége volt, később azonban szép, kifejező műalkotásokká formálta át őket. Az egyes ujjgyakorlatokat tartalmazó tételek, vagy az ezek kiegészítésére írt kis darabok azt a célt szolgálták, hogy általuk mindkét kéz minden figurációt megtanuljon.

Ezután növendékeit hamarosan saját, nehezebb művei felé irányította, melyekkel - nagyon is jól tudta ő - erőiket legjobban próbára tudták tenni. Hogy könnyítsen a nehézségeken, kiváló módszert alkalmazott, nevezetesen a gyakorlásra adott darabot először ő maga egészében előjátszotta, és azt mondta: így kell hangoznia. Alig lehet elképzelni, mennyi haszonnal jár ez a módszer. Már annak a gyönyörűségnek is elég nagy a haszna, ha a tanuló kedvét és szorgalmát felkelti egy ilyen darab igazi karakterének összefüggő előadásban való meghallgatása. De azáltal, hogy a tanuló egyszer már fogalmat nyer arról, hogyan kell hangoznia tulajdonképpen a darabnak, és a tökéletesség milyen fokára kell törekedni, a haszon még összehasonlíthatatlanul nagyobb... Ráadásul így a szellemi megértés is bekapcsolódik a játékba, és ennek irányításával az ujjak sokkal jobban engedelmeskednek, mint ahogy anélkül képesek lennének rá...

C. Ph. E. Bach: Életrajzi közlések J. S. Bachról, Hamburg, 1775 (803)

Mivel ő maga a legpéldamutatóbb zongoraműveket alkotta, ugyanerre tanította növendékeit is. Zeneszerzésben a leghasznosabbat tanította diákjainak, elhagyta a kontrapunkt élettelen, száraz gyakorlását, amit pedig Fux és a többiek fontosnak tartottak.

Kezdetben a tiszta, négszólamú, generálbasszus játékot kellett elsajátítani tanulóinak. Azután korálokat szerkesztetett velük. Csak a basszust adta meg, az altot és a tenort nekik kellett kitalálniuk. Majd megtanította őket, hogyan csináljanak ők maguk basszus szólamot. Különösen a generálbasszus-szólam megkomponálására fektetett igen nagy súlyt. A fuga tanulásánál először csak két szólamot kért stb. A generálbasszus szerkesztésbe és a korál szerkesztésbe való bevezetés kétségkívül a legjobb módszer a komponálás megtanítására.

Ami a zeneszerzői tehetséget illeti, már az elején megkövetelte ezt a képességet, és akiből hiányzott, azt eltanácsolta: ne foglalkozzék komponálással. Saját gyermekeivel és más növendékekkel csak akkor kezdte el a zeneszerzői stúdiumot, ha előzetesen látta munkájukat, és felfedezte bennük a rendkívüliséget.

Agricola: Bach generálbasszus-tanítási módszere, Berlin, 1774 (796)

... aki a generálbasszus-játékot akarja tanítani, az előbb tanítsa meg tökéletesen legalább az összhangzattant. Hogy egy nevezetes példával igazoljam véleményemet, így tanította a generálbasszust a harmóniák mindmáig legismertebb, legnagyobb mestere, a megboldogult J. S. Bach karnagy is, aki - miután jól elmagyarázta a szabályokat - a generálbasszushoz megadott hangokat növendékeivel tiszta négy szólamban, papíron dolgoztatta ki. Ennek az volt az előnye, hogy ha növendékei elég figyelmesek voltak, a leckék befejezése után meglehetősen biztosan ismerték a tiszta négyszólamú szerkesztést, így tehát megtanulták a zeneszerzés fontos alapjait. Egyáltalán, nevetséges dolog a kísérés és a komponálás művészetét egymástól elválasztani, közöttük határokat vonni...

Krinberger: Bach zeneszerzés-tanítási módszere, Berlin, 1782 (867)

J. S. Bach minden darabjában tiszta zenei anyagot vezet végig, nála minden darabnak egységességre vezető, határozott karaktere van. Művei bizonyítják, hogy tökéletesen uralja a ritmust, a dallamot, a harmóniát, egyszóval mindent, ami egy darabot valóban széppé tesz. Módszere a legjobb, mert lépésről lépésre, fokozatosan halad a legkönnyebbtől a legnehezebbig, éppen ezért a fűgához vezető lépés semmivel sem nehezebb, mint bármi más. Ennek alapján állítom, hogy

J. S. Bach módszere az egyetlen és legjobb. Sajnálhatjuk, hogy ez a nagy ember soha semmit nem írt le a zene elméletéről. Tanításai csupán tanítványain keresztül maradtak az utókorra.

Schulz: Bach darabjainak játékmódjáról, Lipcse, 1774 (766)

Egy négy- vagy többszólamú darab igazi tökéletessége azon múlik, hogy mindegyik szólam önmagában is jól hangozzék, könnyű legyen, és dallamvonala valóban különbözzék az összes többi szólamétól. Ezt a tökéletességet sokkal ritkábban találjuk meg a mai komponisták műveiben, mint a régieknél; ők szigorúbban ragaszkodtak mind a négy szólam igazi énekléséhez, mint ahogy mostanában szokás. A legjobb példa, akit az ember a jövő múzikusainak ajánlani tud, az utánozhatatlan J. S. Bach...

C. Ph. E. Bach: Bach műveinek jelentősége, Lipcse, 1768 (749)

Ismeretes, hogy a megboldogult Bach karnaggal mind az ízlés, mind a tökéletesített játékmód szempontjából a zongorajátszás új korszaka kezdődött Lipcsében. Nemcsak egy tökéletesített ujjazatot köszönhetünk ennek a nagy és híres embernek; tanítványait megismertette a harmóniák legnagyobb és legmélyebb titkaival, legművészibb összeötvözésükkel is. Sajnálatos, hogy a könnyelműség szelleme miatt, mely a zenében oly könnyen beéri a csillogó külsőséggel, a mai zongorajátékos nem foglalkozik eleget Bach munkáival. Természetesen egy zenerajongó „szépségnek” nem szükséges Bach-fűgát játszani. A zongorista azonban nemcsak másoknak tanul, hanem magának is, és minden bizonnyal akkor játssza a legjobban a menüettet, ha egy Bach-fűgát vagy -suitet is képes eljátszani...

Bach kézírása: c-moll fuga kezdete (W. Cl. I. kötet)

Bach újításairól és hangszerszakértői tekintélyéről

C. Ph. E. Bach: A hüvelykujj használatáról, Berlin, 1762 (654)

Megboldogult apám mesélte nekem, hogy ifjúkorában hallott játszani nagy embereket, akik csak akkor használták hüvelykujjukat, ha nagy távolságoknál szükség volt rá. Abban az időszakban, amikor ő élt, a zenei ízlésben fokozatosan igen nagy változás ment végbe: ez szükségessé tette az ujjak, de különösen a hüvelykujj használatának megváltoztatását, és más jó szolgálatok mellett, főleg a nehéz hangnemekben egészen nélkülözhetetlenné vált annak természet szerinti használata. Ezáltal a hüvelyk az addigi tétlenség helyett a fő ujjak rangjára emelkedett.

Hiller: J. S. Bach életrajza, Lipcse, 1784 (895)

Nemcsak ahhoz értett, hogyan kell az orgonán játszani, regisztereit a legügyesebben kombinálni, vagy bármelyiket saját karaktere szerint a legnagyobb tökéletességgel megszólaltatni; alapjaiban ismerte az orgonaépítést is. Nála jobban senki nem tudta megadni, vagy megbírálni egy orgona diszpozícióját...

Agricola: Bach véleménye a hamburgi St. Katharina templom orgonájáról

Németország sok régi orgonáján, pl. a hamburgi Katharina templomén, de másokon is, valamint sok új, pompás francia orgonán meglehetősen sok nyelvsípsor van. Németország, de talán egész Európa legnagyobb orgonajátékosa és -szakértője, a megboldogult Bach karnagy úr nagy barátja volt ennek: ő aztán igazán jól kellett tudja, mit és hogyan lehet ezen játszani. Mégis, néhány orgonista és orgonaépítő kényelme elegendő ok arra, hogy ilyen szép hangokat lenézzünk, kritizálhassunk és kiselejtezzünk?...

A hamburgi St. Katharina templomnak 16 nyelvregisztere van. A megboldogult lipcsei J. S. Bach karnagy úr, aki egyszer két óra hosszat játszott ezen - az ő szavaival élve - minden darabjában pompás művön, nem győzte eléggé dicsérni a nyelvsípok hangjának szépségét és változatosságát...

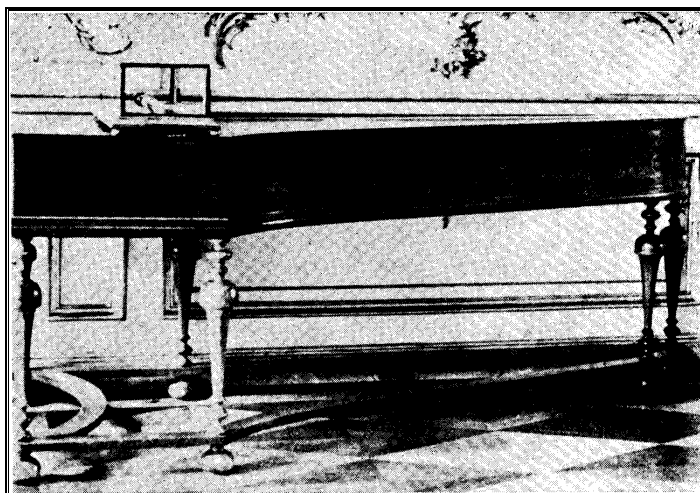
Forkel: A viola pomposa feltalálása, Göttingen, 1782 (856)

A muzsikuskok sokáig nem tudták eldönteni, mivel kellene kísérni a hegedűsök hegedűszólóit. A Flügel vagy a Pianoforte lett volna erre a legmegfelelőbb, de a hegedűs úgy gondolta, hogy szólóját túlságosan elsötétítené a vastag, harmóniákkal teletűzdelt kíséret. Inkább csellóval kísértette volna magát, vagy egy másik hegedűvel játszatta volna a basszust. Az első hangszer, a cselló hangterjedelme azonban túl távol esik a hegedűétől, sok közöttük az űr, így a hegedűs és a zeneszakértő számára a kíséret nem elég dús. A másik hangszer éppen ellenkezőleg, túl közel fekszik, sőt, olykor a főhangszer fölé is emelkedik. Hogy a kettő között megoldást találjon, és mindkét szélsőséget kiküszöbölje, az egykori lipcsei karnagy, J. S. Bach kitalált egy hangszert, melyet viola pomposának nevezett. Ez úgy van hangolva, mint egy cselló, fent azonban eggyel több húrja van. Valamivel nagyobb a brácsánál, játék közben egy pánt rögzíti, úgy, hogy a mell előtt, karral lehessen tartani. (A hangszert Bach kérésére Hoffmann lipcsei hegedűkészítő készítette el.)

Agricola: Bach véleménye Silbermann Pianofortejáról, Berlin, 1768 (743)

G. Silbermann úr először két ilyen hangszert készített. Az egyiket látta és kipróbálta a megboldogult J. S. Bach karnagy úr is. Dicsérte, sőt, csodálta hangját, de elmarasztalta azért, hogy magas hangjai túl gyengék, és túl nehéz játszani rajta. Silbermann úr, aki nem szenvedhette a munkáját ért bírálatokat, felettébb zokon vette Bach véleményét, és sokáig haragudott is rá. Lelke mélyén azonban tudta, hogy Bachnak igaza volt. Úgy vélte (és ez dicséretére legyen mondva), az lesz a legjobb, ha a továbbiakban senkinek sem mutatja meg ezt a hangszert, hanem annál szorgalmasabban nekiáll a Bach által mondott hibák kijavításának. Sok évig dolgozott a hangszeren. Hogy lelkesedésének ez az igazi oka, abban már csak azért sem kételkedem, mert maga Silbermann úr vallotta be nekem. Végül Silbermann úr valóban sokat javított a hangszeren, különösen, ami a kezelést illeti, majd ismét eladott egyet a rudolstadti fejedelmi udvarba... Silbermann úrnak az a dicséretre méltó becsvágya is meg volt, hogy ezekből az újabb hangszerekből az egyiket a néhai Bach karnagy úrnak is megmutassa, vele kipróbáltassa, és véleményét kikérje; ez alkalommal elnyerte Bach legteljesebb elismerését.

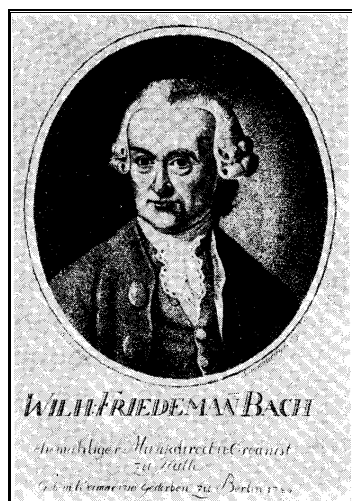
A Bach-család otthon

Cramer: Anekdóták, Kiel, 1792 (973)

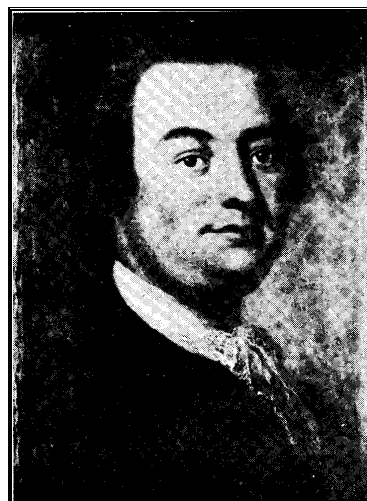
... Különben Bachnak egész fura vesszőparipái voltak. Nem szenvedhette például a félbemaradt, kétértelmű, tisztázatlan, félkész, befejezetlen dolgokat. Egyszóval: gyűlölte... mindennek felett!... a feloldatlan disszonanciát!

Azt a szokást vezette be, hogy amikor este lefeküdt, három, már fiatalon igen jó muzsikos fia felváltva játszott neki, hogy álomba ringassák. Legkönnyebben Christian játékán aludt el, ha semmi olyan nem történt, ami felbosszantotta volna. Ez a szolgálat az atyai házban - milyen felületes is az ifjúság! - gyakran untatta a fiúkat. Ph. Emanuel (ő maga mesélte nekem a történetet) egyik este résen volt; alighogy észrevette, hogy apja elszenderült, usgyi, egy feloldatlan akkord közepén felpattant a zongorától, és kiszaladt.

Sebastian papa a bántó hangra azonnal felébredt. A disszonancia gyötörte, kínozza, nyugtalanította a fülét. Először azt hitte, hogy Emanuel csak... kiment, és majd visszajön: de minthogy semmi sem történt, ő pedig egyre csak gyöttrődött, felkelt - akármilyen kényelmesen feküdt is -, hálóingben kimászott az ágyból, a sötétben botorkálva, tapogatódzva odament a hangszerhez, megfogta a disszonáns akkordot... és feloldotta.

W. F. Bach portréja

J. Chr. Bach portréja

Schubart: Anekdota, Ulm, 1775, (804)

... egyszer improvizáltam a zongoránál (meséli Christian Bach), csak úgy mechanikusan, és hirtelen abbahagytam egy kvartszext-akkordnál. Apám feküdt az ágyban, azt hittem, alszik. De (ezt hallva) kipattant az ágyból, lekent nekem egy pofont, és feloldotta a kvartszext-akkordot.

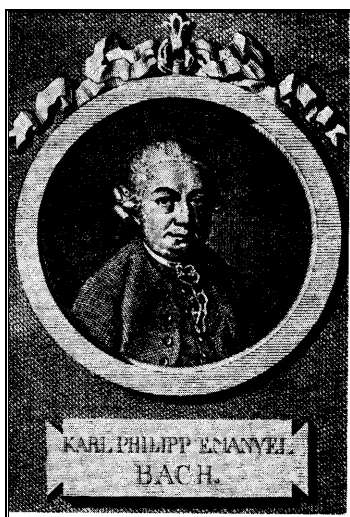
Bach leghíresebb fia, C. Ph. E. Bach

Burney: Hasonlóság C. Ph. E. Bach és J. S. Bach között, Képek, kéziratok, könyvek C. Ph. E. birtokában, London, 1773 (778)

C. Ph. E. Bach fiatal korában jogot tanult, Lipcsében és az Odera melletti Frankfurtban..., atyja azonban igen erős zenei tehetséget fedezett fel benne...

Amikor megérkeztem hozzájuk (C. Ph. E. Bachot), barátok között találtam, három-négy okos, igen művelt ember társaságában. Otthon volt a családja is, Madame Bach, a fia, aki a teológia doktora és a leánya.

... felmentünk a lépcsőn, és egy szép zeneterembe vezetett, melynek falán több mint százötven kép függött; a képek - részint festmények, részint rézkarcok - nagy muzsikuskat ábrázoltak... Miután megnéztem őket, Bach úr volt oly kedves és leült kedvenc hangszeréhez, egy Silbermann-Clavierhoz...

C. Ph. E. Bach portréja

Mai játéka megerősítette azt a véleményemet, amelyet művei alapján alakítottam ki, nevezetesen, hogy nemcsak a billentyűs hangszerek legnagyobb komponistája, hanem a legszuggesztívebb előadó is. Igaz, talán másoknak is van olyan gyorsasági készsége. Főként a kifejezés-teli stílust szereti, mindemellett minden stílusnak mestere...

Két olyan, kézzel írott könyvet mutatott nekem, melyek apja kompozícióit tartalmazták; ezeket a darabokat növendékei számára írta... Mindegyik könyv az összes hangnemben megírt 24 prelúdiumot és fúgát tartalmazta, közöttük van néhány ötszólamú és nagyon nehéz. Több mindent ajándékozott nekem a saját dolgaiból, ezen kívül adott 3-4 ritka könyvet és értekezést a zenéről, az apja gyűjteményéből, és megígérte, hogy a jövőben bármit rendelkezésemre bocsát, ha írok neki, hogy szükségem van valamire.

Bach volt tanítványa tanítja a fiát

F. W. Rust: A Wohltemperiertes Klavier... (levéltöredék), Dessau, kb. 1775 (811)

... hogy mekkora lelkesedést plántálhatott (fiának) szívébe (J. S. Bach iránt), arról meggyőző bennünket tanításának gyümölcse: már 13 évesen fejből tudta a Wohltemperiertes Klavier egész első kötetét

Összeállította és fordította:

Ábrahám Mariann